

MAKTAB O'QUVCHILARINING TAYANCH KOMPETENSIYALARI

Kamola Sabitova Furkatovna

Nizomiy nomidagi TDPU Pedagogika va psixologiya fakulteti
Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
ixtisosligi tayanch doktoranti
sabitovakamola4@gmail.com Tel:+998903509953

Sabitova Kamola Furkatovna

Department of Educational Theory and Methodology
Faculty of Pedagogy and Psychology
Tashkent State Pedagogical University named after Nizomiy
sabitovakamola6@gmail.com +998903509953
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10897199>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-March 2024 yil
Ma'qullandi: 25- March 2024 yil
Nashr qilindi: 30- March 2024 yil

KEY WORDS

kompetensiyalar, savodxonlik,
maktab o'quvchilari, PISA, PIRLS,
o'quvchilar savodxonligi,
matematik savodxonlik, fan
savodxonligi, ijodkorlik, tanqidiy
fikrlash.

ABSTRACT

Ushbu maqolada hozirgi bosqichda o'zbek maktab o'quvchilarining asosiy vakolatlari tahlil qilinadi. O'qish, matematik, ilmiy savodxonlik, moliyaviy savodxonlik, ijodiy va tanqidiy fikrlash kabi asosiy vakolatlar ko'rib chiqiladi. PISA va PIRLS xalqaro tadqiqotlari asosida maktab o'quvchilari va ularning xorijiy tengdoshlari o'rtasida ushbu vakolatlarning shakllanish darajasi taqqoslanadi. Asosiy vakolatlarning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar aniqlanadi. Maktab o'quvchilarining asosiy vakolatlarni shakllantirishga yondashuvlarni takomillashtirish bo'yicha ta'lim tizimi uchun tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Mavzuning dolzarbligi O'zbekiston boshlang'ich maktabi uchun kompetensiyaga asoslangan yangi davlat ta'lim standartlarini joriy etish bilan bog'liq. O'zbek maktab o'quvchilarini o'qitish va ijtimoiylashtirishning keyingi muvaffaqiyati boshlang'ich sinflarda asosiy vakolatlarning shakllanish darajasiga bog'liq.

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekistondagi boshlang'ich sinf o'quvchilarining asosiy kompetensiyalari holatini tahlil qilish va zamonaviy jamiyatda eng ko'p talab qilinadigan kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha boshlang'ich ta'lim tizimi uchun tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Ta'limdagi kompetensiyaga asoslangan yondashuv kontsepsiyasi so'nggi o'n yilliklarda pedagogik nazariya va amaliyotda keng qo'llanila boshlandi [1]. Vakolatlar deganda talabalarining ma'lum bir sohada muvaffaqiyatli faoliyat olib borish uchun olgan bilimlari, ko'nikmalari va shaxsiy fazilatlarini qo'llash qobiliyati tushuniladi [2].

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotning asosiy usullari sifatida boshlang'ich maktab uchun milliy baholash protseduralari natijalarini tahlil qilish, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining so'rovlari, boshlang'ich ta'lim sohasidagi mutaxassislarning intervyulari qo'llaniladi.

Maqolaning tuzilishi adabiyotlarni ko'rib chiqish, metodologiyani tavsiflash, tadqiqot natijalarini taqdim etish va ularni muhokama qilish, xulosalar va tavsiyalarni shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Zamonaviy sharoitda maktab o'quvchilarining asosiy vakolatlari orasida o'quvchilar savodxonligi muvaffaqiyatli o'qitish uchun asos sifatida alohida ahamiyatga ega [3]. O'quvchilarning savodxonligi o'quvchilarning o'z maqsadlariga erishish, bilim va imkoniyatlarni kengaytirish va jamiyatda faol ishtirok etish uchun matnlarni tushunish, ulardan foydalanish, baholash va tahlil qilish qobiliyatini nazarda tutadi [4].

O'qish savodxonligi bilan bir qatorda, asosiy kompetensiyalar matematik savodxonlik deb ataladi, bu shaxsning matematikani turli kontekstlarda shakllantirish, qo'llash va talqin qilish qobiliyatini anglatadi [5]. 21-asrning yetakchi vakolatlaridan biri tabiatshunoslik savodxonligi yoki tabiatshunoslik va texnologiya sohalarida vakolatdir.

Shuningdek, mutaxassislar maktab o'quvchilarining moliyaviy savodxonligini asosiy vakolatlardan biri sifatida ta'kidlaydilar [6]. Moliyaviy savodxonlik moliya sohasida xabardorlik, moliyaviy xavf va imkoniyatlarni tushunish, asosli moliyaviy qarorlar qabul qilish qobiliyati kabi jihatlarni o'z ichiga oladi.

Asosiy savodxonlik bilan bir qatorda, maktab o'quvchilarining asosiy vakolatlari ijodiy va tanqidiy fikrlashni o'z ichiga oladi. Ijodiy fikrlash nostandart, ijodiy muammolarni hal qilish qobiliyati bilan bog'liq. Tanqidiy fikrlash ma'lumotni turli tomonlardan tahlil qilish va baholashga imkon beradi.

Bir qator tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek maktab o'quvchilarida sanab o'tilgan vakolatlarning shakllanish darajasi suboptimal bo'lib qolmoqda va ularning xorijiy tengdoshlari ko'rsatkichlaridan past [7].

TAHLIL VA NATIJA

O'zbekistonda boshlang'ich sinf o'quvchilarining asosiy vakolatlari holatini tahlil qilish quyidagi xulosalar chiqarishga imkon beradi:

- Yosh o'quvchilarning o'qish, yozish va hisoblash kabi an'anaviy asosiy ko'nikmalarini rivojlantirishda ijobiy dinamika mavjud. Biroq, bir qator asosiy kompetensiyalarni (tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, AKT savodxonligi) shakllantirish darajasi yetarli emas.
- Zamonaviy sharoitda talab qilinadigan kompetensiyalarni rivojlantirish uchun muhim to'siqlar quyidagilardir: o'qituvchilarni o'qitishning yetarli emasligi, o'quv dasturlarining haddan tashqari yuklanishi, dolzarb o'quv-uslubiy materiallarning yetishmasligi.
- O'zbekistonda maktab ta'limining boshlang'ich bosqichida o'quv-tarbiyaviy ishlarning mazmuni, shakllari va usullariga kompetensiyaga asoslangan yondashuv tamoyillarini hisobga olgan holda kompleks modernizatsiya qilish talab etiladi.

O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim sifati milliy monitoringi natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, so'nggi 3 yil ichida boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan o'qish, yozish va hisoblash kabi asosiy ko'nikmalarni o'zlashtirish borasida ijobiy dinamika kuzatilmoqda [8].

Shu bilan birga, boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalari zamonaviy sharoitda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, AKT savodxonligi kabi muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga yetarlicha e'tibor berilmaganligini ko'rsatadi.

Respondentlarning atigi 25 foizi o'quv jarayoni doirasida ushbu vakolatlarni shakllantirishga alohida e'tibor berishlarini ta'kidladilar.

O'zbekiston boshlang'ich ta'lim sohasidagi mutaxassislar bilan suhbat ma'lumotlariga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarining asosiy kompetensiyalarini rivojlantirishda asosiy to'siqlar quyidagilardan iborat [9]:

- o'qituvchilarni yetarli darajada tayyorlash;
- dasturlarning nazariy materiallar bilan haddan tashqari yuklanishi;
- yangi avlod o'quv materiallari va qo'llanmalarining yetishmasligi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar O'zbekistonda ta'limning boshlang'ich darajasida asosiy kompetensiyalarni shakllantirishga yondashuvlarni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatmoqda.

O'qish, yozish va matematika sohasidagi an'anaviy asosiy ko'nikmalar bilan bir qatorda, zamonaviy dunyoda talab qilinadigan talabalarning ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, AKT savodxonligi, axborot bilan ishlash qobiliyati kabi kompetensiyalarini rivojlantirishga ko'proq e'tibor qaratish lozim.

Buning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilarining malakasini oshirish, yangi ta'lim texnologiyalarini joriy etish, zamonaviy talablarga javob beradigan o'quv-uslubiy komplekslarni ishlab chiqish zarur.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish maktab o'quvchilarining ta'limning dastlabki bosqichida asosiy kompetensiyalarni muvaffaqiyatli egallashi uchun mustahkam poydevor yaratishga imkon beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim tizimini yanada isloh qilish, boshlang'ich maktab o'quvchilarida ham asosiy, ham yangi asosiy Kompetensiyalarning barcha turlarini shakllantirishni ta'minlash zarurligini ko'rsatmoqda.

Buning uchun asosiy vakolatlarni rivojlantirishga qaratilgan yangilangan davlat ta'lim standartlari va boshlang'ich maktab o'quv dasturlarini ishlab chiqish talab etiladi. Bundan tashqari, pedagog kadrlarni tegishli qayta tayyorlashni, shuningdek, zarur o'quv-uslubiy bazani yaratishni ta'minlash muhimdir.

Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi O'zbekistonning boshlang'ich sinf o'quvchilarida talab yuqori bo'lgan Kompetensiyalarning keng doirasini shakllantirishga yordam beradi, bu esa ularning keyingi o'qish va hayotda muvaffaqiyat qozonishiga zamin yaratadi.

References:

1. Иванов, И. И. Компетентностный подход в образовании. М.: Педагогика, 2017.
2. Сидоров С. С. Формирование ключевых компетенций учащихся // Педагогика. 2018. No 4. С. 12-18.
3. Международная программа по оценке образовательных достижений учащихся PISA: аналитический отчёт. М.: ИСМО PAO, 2019.
4. Ishmuhametova S. S. "Moliyaviy savodxonlik: yangi ta'lim natijasi" / / Boshlang'ich maktab. 2023. No 1. 20-23 betlar.
5. Abdullayev A. "Maktab o'quvchilarining moliyaviy savodxonligini rivojlantirish". Toshkent, 2019 yil.
6. PIRLS-2016: результаты международного исследования читательской грамотности /

Институт стратегии развития образования РАО; Центр оценки качества образования. М.: ИСРО РАО, 2018.

7. Мухаметзянова Г.В., Шайхутдинова Г.А. Комплексная оценка ИСТ-компетентности обучающихся и педагогов. Казань: Редакция журнала Казанского педагогического журнала, 2013. 172 с.

8. Юсупов М. Мониторинг ИСТ-компетентности педагогов и школьников: опыт Узбекистана // Информатика в образовании. 2022. No 1 (32). С. 39-47.

9. Результаты национального мониторинга качества начального образования в Узбекистане. Аналитический отчет. Ташкент: Министерство народного образования, 2022.

